

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd May , 2026

Website: <https://econferencia.com>

QUL UBAYDIY IJODIDA NAVOIY VA BOBUR AN'ANALARI: MAVZU, G'OYA, TALQIN VA TASVIR

To'raxanova Nodira Abdulvohid qizi

Namangan Davlat Universiteti

Filologiya va tillarni o'qitish; o'zbek tili va

adabiyoti yo'nalishi 4-bosqich talabasi

ntoraxanova9@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu tezisda Navoiy va Bobur ijodida tasavvufiy g'oyalar va ularning "Qul ubaydiy" asaridagi talqini, mavzu va g'oya jihatidan tahlil qilinadi. Navoiy va Bobur ijodida tasvirlangan tasavvufiy an'analarning o'zaro bog'liqligi, ularning ijodiy uslubi va g'oyalarining zamonaviy hayotga ta'siri ko'rib chiqiladi. Bu tahlil, o'zbek adabiyotining tasavvufiy merosini yanada chuqurroq anglash va uning zamonaviy madaniyatdagi o'rnini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Navoiy, Bobur, g'oya, talqin, Qul Uvaydiy, tasvir, mavzu, tasavvuf

Abstract

This thesis the mystical ideas in the works of Navoi and Babur and their interpretation in the work "Kul Ubaydiy" in terms of theme and idea. The interrelation of the mystical traditions depicted in the works of Navoi and Babur, the influence of their creative style and ideas on modern life are considered. This analysis is important for a deeper understanding of the mystical heritage of Uzbek literature and determining its place in modern culture.

Keywords: Navoi, Babur, idea, interpretation, Qul Uvaidi, image, theme, Sufism

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd May , 2026

Website: <https://econferencia.com>

O'zbek adabiyotining boy merosida Navoiy va Bobur kabi buyuk shoirlar o'ziga xos o'rin tutadi. Ularning ijodida tasavvufiy g'oyalar, ruhiy tajribalar va insoniyatning ma'naviy qidiruvlari muhim ahamiyatga ega. Tasavvuf, inson ruhining chuqur qatlamlariga kirib borish, uning ichki olamini o'rganish va Yaratganga yaqinlashish jarayonidir. Navoiy va Bobur ijodida tasavvufiy g'oyalar, nafaqat shaxsiy tajriba, balki jamiyatning ruhiy holatini aks ettiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Qul Ubaydiy ijodining tarixi, avvalo, uning hayoti bilan bog'liq. U XVI asrda yashagan va o'z davrining shoirlaridan biri sifatida tanilgan. Uning asarlarida Navoiy va Bobur ijodidan ilhomlanish kuzatiladi.

Navoiy, o'z asarlarida tasavvufiy g'oyalarni chuqur o'rganib, inson ruhining iztiroblarini, sevgisini va Yaratganga bo'lgan intilishlarini ifodalagan. Uning "Xamsa" asarida tasavvufiy motivlar, shuningdek, insonning ichki dunyosini ochib beruvchi tasvirlar keng o'rin oladi. Bu asarda Navoiy, insonni o'z ichki olamiga sayohatga chorlaydi, uning ruhiy holatini, sevgisini va Yaratganga bo'lgan sadoqatini yoritadi.¹

Bobur esa, o'zining "Boburnoma"² asarida tasavvufiy g'oyalarni o'ziga xos tarzda talqin etadi. Uning ijodida tasavvuf, shaxsiy tajriba va hayotiy voqealar bilan bog'liq holda, insonning o'zligini anglash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bobur, o'z hayotidagi qiyinchiliklar va muvaffaqiyatlar orqali tasavvufiy g'oyalarni ifodalab, o'z zamonasining ruhiy muhitini aks ettiradi.

Qul Ubaydiy esa bu g'oyalarni o'zining ijodida davom ettirgan va o'z asarlarida tasvirlangan mavzular yordamida tasavvufning murakkab jihatlarini o'rganishga intilgan.

¹ Navoiy, Alisher. Xamsa. – Toshkent: Fan, 1980.

² Bobur Zahiriddin. Boburnoma. – Toshkent: O'zbekiston, 1995.

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd May , 2026

Website: <https://econferencia.com>

Qul Ubaydiy ijodida tasvirlangan asosiy g'oyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Tasavvufiy ma'rifat va uning inson hayotidagi o'rni.
- Mavzularning chuqurligi va ularning inson qalbiga ta'siri.
- Navoiy va Bobur an'analari orqali shakllangan etika va estetik tushunchalar.

Qul Ubaydiy asarlarida tasavvuf, shuningdek, insonning ichki holati va ruhiy qiyofasi bilan bog'liq masalalar, o'ziga xos tarzda, o'z ifodasini topadi. Uning ijodida tasvirlangan g'oyalar, ko'pincha, Navoiy va Bobur ijodidan olingan misollar bilan boyitilgan. Bu asarlarda ruhiy izlanishlar, ma'rifat izlanishlari, va insonning o'z-o'zini anglash jarayonlari aks etadi.

Ubaydiy ijodida tasvirlar va ramzlar orqali ifodalangan g'oyalar Navoiy va Bobur ijodida ham uchraydi. Masalan, Navoiy asarlarida "ishq" va "ma'shuq" tushunchalari, insonning ma'naviy yo'lini belgilovchi asosiy elementlar sifatida ko'riladi. Ubaydiy esa, bu tushunchalarni o'z asarlarida o'zgacha talqin qilib, o'zining ichki tajribasi va hissiyotlariga moslashtiradi. Shunday qilib, Ubaydiy ijodida Navoiydan olingan tasvirlar va g'oyalar yangi ma'no kasb etadi.

Qul Ubaydiy g'azali namunasi	Alisher Navoiy g'azali namunasi
Senga ne bo'lg'ay aning ollida vafo qilsang; Vafo yuzudin anga meni oshno qilsang.	Ko'rgali husnungni zor-u muftalo bo'ldum sanga, Ne baloliq kun edikim, oshno bo'ldum sanga: Har necha dedimki, kun-kundin uzay sendin ko'ngul, Vahki, kun-kundin batarrak muftalo bo'ldum sanga. ³

³ Manba <https://tafakkur.net/korgali-husnungni/alisher-navoiy.uz>

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd May , 2026

Website: <https://econferencia.com>

Bu ikki baytda markaziy mazmun oshiqning mahbubaga ixtiyorsiz bog‘lanishi va undan qutula olmasligi bilan ifodalanadi. Navoiyda bu holat ichki kurash orqali ochiladi: oshiq ongli ravishda ko‘nglini uzmoqchi bo‘ladi, lekin aksincha har kuni yanada kuchliroq “mubtalo”ga aylanadi. Ubaydiyda esa shu mazmun iltijo shaklida beriladi — oshiqning yor oldida o‘zini oshno qilishini va vafo orqali unga bog‘lashini so‘raydi. Har ikkala baytda ham asosiy g‘oya — muhabbat inson irodasidan kuchliroq bo‘lib, uni asirlik holatiga olib kirishi. Tasvirlarda “mubtalo”, “oshno”, “ko‘ngil bog‘lanishi” kabi obrazlar ishlatilgan bo‘lib, ikkalasida ham muhabbat erkinlikni yo‘qotish sifatida ko‘rsatiladi, farq esa Navoiyda ichki psixologik kurash kuchli, Ubaydiyda esa sodda iltijo ustun.

Qul Uvaydiy g‘azali namunasi	Alisher Navoiy g‘azali namunasi
Raqib ko‘ziğa, tong yo‘q, hasaddin o‘lsam agar, Vafo qilib anga, har dam manga jafo qilsang.	Men qachon dedim, vafo qilg‘il manga — zulm aylading, Sen qachon deding, fido bo‘lg‘il manga — bo‘ldum sanga.

Bu baytlarda har ikki shoir muhabbatdagi vafo va jafo o‘rtasidagi qarama-qarshi mantiqqa asoslangan munosabatni ochib beradi. Navoiyda oshiq va yor o‘rtasidagi muloqot teskari mantiqqa asoslanadi: oshiq vafo so‘raydi, lekin zulm ko‘radi; yor fido bo‘lishni talab qiladi va oshiq bunga tayyor bo‘ladi. Ubaydiyda esa bu holat hasad va raqib obrazi orqali kuchaytiriladi — oshiqning sadoqatiga javoban jafo kelishi tabiiy holat sifatida ko‘rsatiladi. Ikkala baytda ham g‘oya bir xil: muhabbatda adolatli tenglik emas, balki og‘riqli sadoqat hukmron. Tasvirlarda “vafo”, “jafo”, “zulm”, “hasad”, “raqib” obrazlari bir xil semantik maydonni tashkil qiladi, lekin Navoiyda bu fikr falsafiy darajaga ko‘tarilgan, Ubaydiyda esa hissiy ifoda kuchliroq.

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd May , 2026

Website: <https://econferencia.com>

Qul Ubaydiy asarlarida tasavvuf g'oyalari ikki asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: birinchidan, insonning ichki dunyosini, ikkinchidan, tashqi olam bilan munosabatlarini o'rganish. Bu jarayon, shuningdek, shoirning o'z shaxsiy tajribasi va tasavvufiy yo'lidan kelib chiqadi. Ubaydiy, o'z asarlarida, o'zini o'zi anglash va ichki ma'naviyatni topish jarayonini chuqur aks ettiradi. Bu jarayonda u o'z ijodida foydalanadigan obrazlar va ramzlar ko'plab diniy, tasavvufiy va falsafiy ma'nolarni o'z ichiga oladi.

Qul Ubaydiy ruboiysi	Zahiriddin Muhammad Bobur ruboiysi
Har kimki tuz etsa niyatini, rahmat anga. Haq niyatiga ko'ra berur davlat anga. Har kishini tuzluk aylamasa niyatini, Xosiyatin ul nav' berur niyat anga ⁴ .	Har kimki, vafo qilsa — vafo topqusidur! Har kimki, jafo qilsa — jafo topqusidur! Yaxshi kishi ko'rماغay yomonlik hargiz, Har kimki, yomon bo'lsa — jazo topqusidur!

Qul Ubaydiy va Bobur ruboiylari mazmun jihatdan bir-biriga yaqin axloqiy-falsafiy g'oyaga asoslanadi: har ikkala asarda ham insonning niyati va amali unga qaytishi, ya'ni “qilmishiga yarasha natija” tamoyili markaziy o'rinda turadi. Ubaydiy ruboiysida bu fikr diniy-falsafiy yo'nalishda beriladi: kimki niyatini to'g'ri qilsa, unga rahmat va davlat beriladi, niyati buzuq bo'lsa, natija ham shunga mos bo'ladi. Bobur ruboiysida esa shu g'oya yanada sodda va qat'iy hukm shaklida ifodalanadi: vafo qilgan vafo topadi, jafo qilgan jafo topadi, yomon inson esa jazosiz qolmaydi. Demak, mavzu jihatdan ikkala ruboiy ham inson xulqi va uning oqibati o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni ochib beradi.

G'oya jihatdan ular bir xil axloqiy qonunni ilgari suradi: dunyoda adolat mavjud bo'lib, u insonning o'z qilmishiga mos ravishda qaytadi. Ubaydiyda bu g'oya “Haq”, “rahmat”, “davlat” kabi diniy tushunchalar orqali asoslanib, ilohiy adolat

⁴ А. Ҳайитметов. ВАФО ҚИЛСАНГ (Қул Убайдий Туркий «Девон»дан намуналар). - Тошкент: «Ёзувчи» нашриёти, 1994

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd May , 2026

Website: <https://econferencia.com>

tizimiga bog‘lanadi. Boburda esa g‘oya ko‘proq hayotiy va qat‘iy hukm ohangida berilib, insonning yaxshi yoki yomon xatti-harakati bevosita natija bilan yakunlanishi ta‘kidlanadi.

Tasviriy jihatdan ikkala ruboiyda ham qarama-qarshi tushunchalar tizimi ishlatiladi: “to‘g‘ri niyat – yomon niyat”, “vafo – jafo”, “yaxshi – yomon”, “rahmat – jazo”, “davlat – kulfat”. Bu antiteza usuli orqali axloqiy fikr kuchaytiriladi. Ubaydiyda tasvirlar ko‘proq diniy-falsafiy terminlar bilan boyitilgan bo‘lsa, Boburda ular sodda, xalqona va takroriy tuzilma (“har kimki...”) orqali ifodalanadi.

Qul Ubaydiy asarlarida g‘oya va talqin jihatidan yana bir muhim tomon, uning uslubidir. Ubaydiy, asarlarini yozishda, oddiy va tushunarli tilni tanlaydi, bu esa uning g‘oyalarini keng ommaga yetkazish imkonini beradi. Ubaydiy asarlarida muallifning o‘z shaxsiy tajribasi va hissiyotlari ko‘p hollarda o‘z ifodasini topadi. Bu jihat, uning ijodini o‘ziga xos va noyob qiladi. Ubaydiy, o‘zining tasavvufiy g‘oyalari va hissiyotlarini ifodalashda, metafora va simvolik tasvirlardan keng foydalanadi. Bu esa uning asarlarida chuqur ma‘no va ruhiy qatlamlarni yaratadi. Ubaydiy ijodida g‘oya va talqinni tahlil qilish, shuningdek, uning asarlaridagi tasvirlar va ramzlarni o‘rganish, Navoiy va Bobur ijodiga nisbatan yangi ko‘z bilan qarash imkonini beradi. Ubaydiy, o‘z asarlarida, o‘zining ichki dunyosini va tasavvufiy yo‘lini aks ettirishda, bu buyuk shoirlarning an‘analari bilan bog‘liq bo‘lgan g‘oyalarni o‘ziga xos uslubda izchil rivojlantiradi. Natijada, Ubaydiy ijodida tasavvufiy g‘oyalar va estetik qadriyatlar o‘zaro bog‘langan holda, o‘zining noyob ifodasini topadi. Bu, albatta, Ubaydiy asarlarini o‘rganish va tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Qul ubaydiy ijodida Navoiy va Bobur an‘analari o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldiruvchi jihatlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu maqolada, Navoiy va Bobur ijodida tasavvufiy g‘oyalar, mavzular va tasvirlar o‘rganildi.

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd May , 2026

Website: <https://econferencia.com>

Alisher Navoiy ruboiysi:

Ko‘z bila qoshing yaxshi, qabog'ing yaxshi,
Yuz bila so‘zing yaxshi, dudog'ing yaxshi,
Eng bila menging yaxshi, saqog'ing yaxshi,
Bir-bir ne deyin, boshdin ayog'ing yaxshi.

Zahiriddin Muhammad Bobur ruboiysi:

Ey yor, sening vaslingga yetmak mushkil,
Farxunda hadisingni eshitmak mushkil.
Ishqingni dog'i bartaraf etmak mushkil,
Boshni olibon bir sari ketmak mushkil.

Qul Ubaydiy ruboiysi:

Majnun ishidin ul kishikim ogohdur,
Ushshoq orasinda Ubaydullohdur.
Payvasta junun ahli erur hamroh anga,
Ul rahbar erur alarg'ayu, ham shohdur

Quyida berilgan Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur va Qul Ubaydiy ruboiylari o‘rtasida mavzu, g‘oya va tasvir jihatidan muayyan ichki bog‘liqlik mavjud bo‘lib, ular ishq konsepsiyasining turli bosqichlarini ifodalaydi. Avvalo, mavzu jihatidan uchala ruboiy ham ishq va yor timsoli atrofida qurilgan: Navoiy ruboiysida asosiy e‘tibor yorning mukammal go‘zalligini tasvirlashga qaratilib, u ideal husn namunasi sifatida beriladi; Bobur esa yor visoliga yetishishning mushkulligini takror orqali kuchaytirib, ishq jarayonidagi iztirob va to‘sqinliklarni ko‘rsatadi; Qul Ubaydiy esa ishqni yanada yuqori bosqichga olib chiqib, Majnun timsoli orqali haqiqiy oshiqning darajasini ochib beradi. G‘oya jihatidan ham bu rivojlanish davom etadi: Navoiyda yor — mukammallik timsoli

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd May , 2026

Website: <https://econferencia.com>

bo‘lsa, Boburda ishq — sinov va iztirob manbai, Qul Ubaydiyda esa ishq — junun darajasiga yetgan, insonni alohida maqomga ko‘targan kuch sifatida talqin qilinadi. Tasvir vositalarida ham o‘xshashlik bilan birga farqli yondashuv kuzatiladi: Navoiy an‘anaviy sanash usuli orqali go‘zallik detallarini mukammal portret darajasida beradi, Bobur “mushkil” so‘zini takrorlash orqali hissiy zo‘riqishni oshiradi, Qul Ubaydiy esa “Majnun”, “junun”, “rahbar”, “shoh” kabi ramzlar orqali ishqni ijtimoiy va ma‘naviy maqom darajasida tasvirlaydi. Shunday qilib, mazkur ruboiylar bir xil fikrni takrorlamaydi, balki ishqni uch bosqichda — ideal go‘zallikni tasvirlash, unga yetishish mushkulligini ko‘rsatish va nihoyat, komil oshiq obrazini yaratish orqali uzviy rivojlantiradi.

Ubaydiy asarlarida badiiy tasvirlar va ramzlar yordamida berilgan g‘oyalar, o‘z navbatida, zamonaviy adabiyotga yangi yondashuvlar kiritadi. Ubaydiy badiiy asarlarida Navoiy va Bobur kabi ulug‘larning ijodiy merosidan foydalanish, aslida, ma‘naviy bog‘lanishni mustahkamlashga yordam beradi. Bu, o‘z navbatida, zamonaviy adabiyotda har bir muallif uchun qadrlı bir manba bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Navoiy, Alisher. Xamsa. – Toshkent: Fan, 198
2. Bobur, Zahiriddin. Boburnoma. – Toshkent: O‘zbekiston, 1995.
3. Manba <https://tafakkur.net/korgali-husnungni/alisher-navoiy.uz>
4. А. Хайитметов. ВАФО ҚИЛСАНГ (Кул Убайдий Туркий «Девон»дан намуналар). - Тошкент: «Ёзувчи» нашриёти, 1994
5. Shamsiddin, Muhammad. Tasavvuf va adabiyot: Navoiy va Bobur ijodida. Toshkent: O‘zbekiston, 2001.